

ISSN: 2181-9416

1-SON, 2026

YURIST AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

HUQUQIY, IJTIMOY, ILMIY-AMALIY JURNAL

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
eLIBRARY.RU

YURIST AXBOROTNOMASI

1-SON

ВЕСТНИК ЮРИСТА

HOMEPI 1

LAWYER HERALD

ISSUE 1

OQYULOV Omonbay

Toshkent davlat yuridik universiteti professori,
O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Davlat va huquq
instituti bosh ilmiy xodimi, yuridik fanlari doktori, professor
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist
E-mail: o.okyulov@gmail.com

ERK MUXTORIYATINING YANGICHA KENGAYTIRILGAN TALQINI

For citation (iqtibos keltirish uchun, для цитирования): OQYULOV O. Erk muxtoriyatining yangicha kengaytirilgan talqini // Yurist axborotnomasi – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2026) B. 44-50.

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqolada erk muxtoriyati tamoyilining genezisi, falsafiy ta'limot sifatidagi mohiyati ochib beriladi. Mazkur tamoyilni amaldagi FKda qanday mujassamlanganligi va uning mazmuni tanqidiy tahlil etiladi. O'zini o'zi huquqiy tartibga solish mexanizmining mohiyati, qo'llash shartlari erk muxtoriyati shartlari bilan bog'liq ravishda tadqiq etiladi. O'z huquqlarini cheklashni qo'llash masalalari tarixiy ildizlari va zamonaviy konstruksiyalari firibgarlar tomonidan o'zgalar nomidan onlayn kredit olish bilan bog'liq muammolar bor ekanligi ta'kidlanadi. Fuqarolik munosabatlarida anonim ishtirok etish zaruriyati ochib beriladi. Yakuniy ilmiy xulosada erk muxtoriyati Fuqarolik Kodeksida yuqorida tahlil etilgan tamoyillar tizimi sifatida talqin etilishi maqsadga muvofiqligi asoslantiriladi. Ayni paytda huquqiy plyuralizm asosida mamlakatimiz huquqiy maydonida milliy qonunchilik segmentidan tashqari Anglo-sakson huquqi, Islom moliyasi konstruksiyalari ham amal qilishiga yo'l qo'yilganligi ham erk muxtoriyatini mazmunan boyitishga xizmat qilishi haqidagi mulohaza ilgari suriladi.

Muallif fikricha erk muxtoriyatini mutloqlashtirish, uni inson erkinligining eng yuqori oliy ko'rinishi sifatida baholash to'g'ri bo'lmagan bo'lur edi. Erkinlik har doim anglab yetilgan zaruriyat hisoblanadi, zaruriyat esa anarxiya, o'zboshimchalik bilan chiqisha olmaydi. Shu sababli ham, fuqarolik qonun hujjatlarida erk muxtoriyatini uning asosiy o'zak tamoyillaridan biri sifatida e'tirof etgan holda, uning muayyan chegaralarini ham yodda tutmoq lozim.

Kalit so'zlar: erk muxtoriyati, o'zini o'zi tartibga solish, o'z huquqlarini o'zi tomonidan cheklanish, anonim ishtirokchilik, huquqiy plyuralizm, anglo-sakson huquq tizimi, islom moliyasi konstruksiyalari, fuqarolik huquqi prinsiplari, lokal korporativ huquq ijodkorligi.

ОКЮЛОВ Омонбай

профессор Ташкентского государственного
юридического университета, главный
научный сотрудник Института государства и
права Академии наук Узбекистана,
доктор юридических наук, профессор,
заслуженный юрист Республики Узбекистан

НОВЫЕ РАСШИРИТЕЛЬНЫЕ ТОЛКОВАНИЕ АВТОНОМИЯ ВОЛИ**АННОТАЦИЯ**

В данной научной статье раскрываются генезис принципа автономии воли и его сущность как философского учения. Критически анализируется то, каким образом данный принцип воплощён в действующем Гражданском кодексе, а также раскрывается его содержание. Сущность механизма саморегулирования и условия его применения исследуются во взаимосвязи с условиями реализации автономии воли. Отмечается, что вопросы применения самоограничения в осуществлении

прав имеют как исторические корни, так и современные правовые конструкции, то есть связаны с проблемами получения онлайн-кредитов мошенниками от имени других лиц. Исследуется необходимость анонимного участия субъектов в гражданском обороте. В итоговом научном выводе аргументируется целесообразность толкования автономии воли в Гражданском кодексе как системы принципов перечисленных в данной исследовании. Одновременно выдвигается мысль о том, что в условиях правового плюрализма допускается функционирование в правовом пространстве нашей страны наряду с национальным законодательным сегментом также конструкций англо-саксонского права и исламского финансирования, что в реальности способствует структурному обогащению толкования принципа автономии воли.

Конечно, не следует абсолютизировать значимость автономии воли как высшее правление свободы человека. Свобода всегда ассоциируется с осознанной необходимостью, последние никоим образом не может гармонизироваться самоуправством и анархией. Именно поэтому, признавая автономию воли как основополагающих принципов гражданского права не следует забывать пределы его действия.

Ключевые слова: автономия воли, механизм саморегулирования, самоограничение прав, анонимное участие, правовой плюрализм, англосаксонская правовая система, конструкции исламского финансирования, принципы гражданского права, локальное корпоративное правотворчество.

OKYULOV Omonbay

Professor of Tashkent State University of Law,
Chief Researcher at the Institute of State and Law of the
Academy of Sciences of Uzbekistan,
Doctor of Legal Sciences, Professor,
Honored Lawyer of the Republic of Uzbekistan

NEW EXPANSIVE INTERPRETATIONS OF THE PRINCIPLE OF AUTONOMY OF WILL

ANNOTATION

This scientific article examines the genesis of the principle of autonomy of will and reveals its essence as a philosophical doctrine. It provides a critical analysis of how this principle is embodied in the current Civil Code and discloses its substantive content. The essence of the self-regulation mechanism and the conditions for its application are studied in close connection with the conditions for the exercise of autonomy of will. It is noted that issues related to the application of self-restraint in the exercise of rights have both historical roots and modern legal constructions; in particular, they are associated with problems arising from fraudsters obtaining online loans in the name of other persons. The necessity of anonymous participation of subjects in civil turnover is also examined. In the final scientific conclusion, the expediency of interpreting autonomy of will in the Civil Code as a system of principles identified in this study is substantiated. At the same time, the article advances the idea that, under conditions of legal pluralism, alongside the national legislative segment, the functioning of constructions of Anglo-Saxon law and Islamic finance is permitted within the legal space of our country, which in practice contributes to the structural enrichment of the interpretation of the principle of autonomy of will.

Certainly, the significance of the autonomy of will should not be absolutized as the highest manifestation of human freedom. Freedom is always associated with conscious necessity, which in no way can be harmonized with arbitrariness or anarchy. Therefore, while recognizing the autonomy of will as one of the fundamental principles of civil law, one should not forget the limits of its application.

Keywords: autonomy of will, self-regulation mechanism, self-restraint of rights, anonymous participation, legal pluralism, Anglo-Saxon legal system, Islamic finance constructions, principles of civil law, local corporate lawmaking.

Sivilistikaning fundamental tamoyillaridan biri bo'lib, erk muxtoriyati hisoblanadi. Erk muxtoriyati genezisiga nazar tashlasak, u qonunlarda mujassamlanishidan oldin falsafiy va axloqiy kategoriya va qadriyat sifatida vujudga kelgan. Ilk marotaba ilk muxtoriyati nemis faylasufi I.Kant tomonidan "Axloq metafizikasi asosiy qoidalar" [1] asarida ilmiy muomalaga kiritilgan. Unga ko'ra, erk muxtoriyati erk irodani shunday xususiyatiki, bunga ko'ra, u o'zi uchun o'ziga qonun (erkka ta'sir qiluvchi predmetlar xususiyatlaridan qat'iy nazar) hisoblanadi. Kantning erk muxtoriyati bizning tanlovimiz, bizning idrokimiz bo'yicha umumiy qonun sifatida e'tirof etilishi lozim. Boshqacha aytganda, erk muxtoriyati o'z xatti harakatlarini o'zi belgilashga haqli, o'zi uchun o'zi qonun ijodkori hisoblanadi. Ba'zi faylasuflar Kantni erk muxtoriyati konsepsiyasi talablari bilan siyosiy falsafani negiz tushunchalaridan biri bo'lgan hokimiyat bilan ziddiyatni qarama-qarshilikni mavjud deb hisoblaydilar [2]. Mohiyatan olganda, hokimiyat boshqalar erki irodasiga tazyiq qilish, tasarruf qilish huquqi hisoblanadi (the to comment). Agarda biz hokimiyatni legitim ekanligini tan oladigan bo'lsak, u holda o'zimizning muxtor holatimizdan voz kechishimiz lozim. Bizning erk irodamizni mustaqil, ozod, erkin emas, balki muayyan tashqi omillar ya'ni hokimiyat subyektlari erki irodasiga qaram qilib qo'yadi. Agar biz hokimiyatga bo'ysunsak, bu holda bizni erkimiz o'zini muxtoriyatini yo'qotadi va qaramlik holatiga tushadi. Erk muxtoriyati bilan hokimiyat o'rtasidagi ziddiyatni bu qadar mutlaqlashtirish anarxizmni o'ziga xos iddaosi deb aytish mumkin [3]. Hozirgi zamonda muxtoriyat o'zining mohiyatiga ko'ra, avtonomiya hisoblanadi. Avtonomiya bu muayyan nisbiy mustaqillik, nisbiy erkinlik hisoblanadi va hech qachon mutlaq erkinlik ma'nosini anglatmaydi. Erk muxtoriyati o'zboshimchalik, ya'ni jamiyatlardagi huquqiy va axloqiy qadriyatlarni inkor etib, mensimagan holda qarorlar qabul qilishni anglatmaydi. Oqilona erk muxtoriyati har doim o'zgalar manfaatlarini hurmat qilish, yaxshilikni ko'zlab insof bilan harakat qilish, boshqalarga zarar yetkazmaslik, zulm qilmaslik va nihoyat adolatga rioya qilish qadriyatlariga tayanadi. Ba'zi mualliflar erk muxtoriyatida uch unsur mavjud bo'lishi lozim deb hisoblaydilar: subyektivlik, mustaqillik va oqilonalik. Subyektivlikda subyektning o'z maqsad va istaklarini anglab yetishi va ularga muvofiq harakat qilish qobiliyatini anglatadi. Mustaqillik bu o'rinda tashqi faktorlar tazyiqsiz qarorlar qabul qilish holatini anglatadi. Oqilonalik esa qabul qilinadigan qarorlarni boshqalar manfaati bilan murosasiz ziddiyatga borishga yo'l qo'ymaslik holatidan dalolat beradi [4].

Kantning erk muxtoriyati to'g'risidagi ta'limotini buzib talqin etish anarxizm uchun o'ziga xos g'oyaviy dastur bo'lgan deb aytish mumkin [5]. Hech qanday tartib-qoidani tan olmaslik va o'zboshimchalik bilan o'zi xohlagan narsani qilish anarxizmni negizida yotadi. Albatta erk muxtoriyati ta'limoti bo'yicha subyektning xohish irodasi, mustaqilligi mutlaqo chegarasiz emas [6]. Ushbu falsafiy ta'limotlarni tadqiq etish izlanishlar doirasiga kirmasligini nazarda tutib, asosiy diqqat-e'tiborni erk muxtoriyatini sivilistik talqiniga qaratish o'rinli bo'lgan bo'lardi. Erk muxtoriyati tamoyiliga ko'ra, fuqarolik huquqiy munosabatlar taraflari, ayniqsa, xalqaro xususiy huquqda qonunning imperativ normalariga, ijtimoiy tartibotga va axloqqa zid kelmagan holda bitim shartlarini mustaqil belgilash, qo'llanadigan huquqni tanlash va nizoni hal etishga bo'lgan fundamental huquq hisoblanadi. Boshqa bir definitsiyaga asosan fuqarolik huquqida erk muxtoriyati tamoyili taraflar o'z manfaatlaridan kelib chiqib, biroq qonun belgilagan doirada (imperativ normalar, ommaviy tartib doirasida) o'zlarining huquqiy munosabatlari mazmuni, shartlari va shaklini mustaqil belgilash, kontragentni va qo'llanadigan huquqni tanlashni mustaqil amalga oshirishga bo'lgan erkinligi hisoblanadi. Ko'rib turibmizki, erk muxtoriyatining har ikkala talqinida ham muayyan shartlar va chegaralar mavjud. Yuqoridagi ilmiy yondashuvlar legal yondashuv bilan mosmi? Umuman legal yondashuv mavjudmi degan savol tug'iladi? FKning 1-moddasi 2-qismida (fuqarolar ya'ni jismoniy shaxslar) va yuridik shaxslar o'z fuqarolik huquqlariga o'z erklariga muvofiq ega bo'ladilar va bu huquqlarni o'z manfaatlarini ko'zlab amalga oshiradilar. Ular shartnoma asosida o'z huquq va

burchlarini belgilashda va qonunchilikka zid bo'lmagan har qanday shartnoma shartlarini aniqlashda erkindirlar. Erk muxtoriyatini ushbu talqini yuqoridagi ikki ilmiy talqin bilan mazmunan deyarli mos keladi. Bu o'rinda, legal ta'rifda erk muxtoriyatining chegarasi qonunchilik bilan bog'lab qo'yiladi. Biroq qonunchilikni chuqur tahlil etiladigan bo'lsa, FKning 116-moddasi qonun hujjatlariga nomuvofiqlik bilan birga huquq-tartibot asoslariga atayin zidlik va axloq asoslariga atayin zidlik ham erk muxtoriyati chegarasi sifatida belgilab qo'yiladi. "Tadbirkorlik faoliyati erkinligi to'g'risida"gi qonunda erk muxtoriyati qonunda nimaiki taqiqlanmagan bo'lsa ruxsat beriladi tamoyili orqali namoyon bo'ladi. Erk muxtoriyati tamoyili FKning boshqa tamoyillaridan farqli ravishda, juda ko'p holatlarda belgilab qo'yiladigan umumiy qoida sifatida o'z ifodasini topgan deb aytish mumkin. Gap bu o'rinda fuqarolik qonunlarining dispozitiv normalari ustida bormoqda. Odatda uning umumiy konstruksiyasi qonun hujjatlarida yoki shartnomada boshqacha hol belgilanmagan bo'lsa, degan qoidalarga asoslanadi. Bunday holatda subyekt yoki taraflar o'zlari uchun maqbul xatti-harakat qoidalarini belgilab olishga haqlidirlar.

Fikrimizcha, fuqarolik huquqi doktrinasini muayyan doirada kengaytirish erk muxtoriyati talqiniga ham taalluqli bo'lishi lozim. FK loyihasining dastlabki variantlarida bu o'zini-o'zi tartibga solish tamoyili mazmunida o'z ifodasini topdi. O'zini o'zi tartibga solish bugungi kunda milliy huquq tizimida yangilik emas. U eng avvalo lokal normativ hujjatlarda to'laqonli ravishda o'z ifodasini topgan. Korporativ munosabatlar keng rivojlangan hozirgi zamon sharoitida lokal normativ hujjatlar qabul qilish amaliyoti g'oyat keng darajada yo'lga qo'yilganligini qayd etish lozim. Nafaqat tijorat tashkilotlari, balki nodavlat notijorat tashkilotlari o'zlari ham o'z ichki munosabatlarini o'zlari tartibga soladilar va bu o'rinda qonun hujjatlarining ko'rsatmalari mavjud bo'lmaydi. Biroq lokal normativ hujjatlar bo'yicha o'zini o'zi tartibga solish vakolatini mutlaqligi belgilab qo'yilmagan edi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-iyuldagi PF-6019-sonli Farmoni [7] va 2020-yil 19-maydagi PF-5997-sonli Farmonlarida [8] o'z-o'zini tartibga solish qoidalarini qo'llash imkoniyati belgilab qo'yildi va agar qonun bilan muayyan huquqiy munosabat o'zini-o'zi tartibga solish huquqiy maydoni sifatida belgilab qo'yilgan bo'lsa, davlat hokimiyat va boshqaruv organlariga ushbu sohani tartibga soluvchi normativ hujjatlar qabul qilish taqiqlab qo'yildi. Mabodo biror davlat organi bunday normativ hujjat qabul qilganday bo'lsa, bunday hujjat o'z-o'zidan haqiqiy hisoblanmaydi. O'zbekiston Respublikasining O'RQ-394-sonli 4-sentabr 2015-yildagi "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi Qonuni [9] 26-moddasiga ko'ra sport turlari reyestriga kiritilgan sport turlarining qoidalarini xalqaro sport tashkilotlari tomonidan tasdiqlangan qoidalarga muvofiq qo'llaniladi. Bundan harbiy, amaliy, O'zbekiston milliy sport turlari va xalq o'yinlari mustasno. Bundan ko'rinib turibdiki, davlat xalqaro sport reyestriga kirgan sport turlari bo'yicha qoidalarini belgilash vakolatidan voz kechmoqda va bu vakolatni xalqaro sport tashkilotlariga yuklamoqda. Bunga ko'ra FIFA futbol o'yini qoidalarini, FIDE shaxmat o'yini qoidalarini belgilaydilar va bu qoidalarga O'zbekistonda rioya qilinishi shart. Bu ham o'zini o'zi tartibga solishni yaqqol dalili hisoblanadi. Yuqoridagilardan kelib chiqib, FKga o'z-o'zini tartibga solish bo'yicha quyidagi mazmunda norma kiritilishi mavjud reallikka muvofiq kelgan bo'lar edi. "Agar qonunda muayyan ijtimoiy munosabatlar ishtirokchilarining o'zlari tomonidan tartibga solish belgilangan bo'lsa, ushbu munosabatlarni qonun osti hujjatlari bilan tartibga solishga yo'l qo'yilmaydi". Bunday normaning kiritilishi erk muxtoriyatini yanada yuqori bosqichga ko'taradi, uni doirasini kengaytiradi, unga huquq ijodkorligi vakolatlarini beradi. Erk muxtoriyatini xalqaro xususiy huquq doirasida ham o'z talqini mavjud. Chet el elementi bilan murakkablashgan xalqaro xususiy huquqiy munosabatlarda ko'p hollarda qaysi mamlakatning qonunini qo'llash kerak degan muammo paydo bo'ladi va bu muammo albatta moddiy normalar yoki kollizion bog'lovchilar orqali hal etiladi [10]. Shuni ta'kidlash o'rinliki, bugungi kunda fuqarolik huquqiy munosabatlarni

tartibga soluvchi resurs sifatida anglo-sakson huquq tizimi, qit'a huquq tizimi va islom moliyasi konstruksiyalari bozor munosabatlarini tartibga solishda muvaffaqiyat bilan qo'llanmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 26-noyabrda PF-232-sonli Farmonida [11] Yevropa iqtisodiy huquq markazi, jahon savdo tashkiloti huquq markazi, ingliz huquq markazi, Xitoy huquq markazi tashkil etish belgilab qo'yilgan. Ushbu markazlar yuridik ta'lim sohasida o'zini keng ko'lamli faoliyatini amalga oshiradi. Bundan ko'rinib turibdiki, yuridik kadrlarni huquqiy plyuralizm asosida tayyorlash huquqni qo'llash amaliyotida ham huquqiy plyuralizmni qo'llashni taqozo etadi. Ushbu holat ham erk muxtoriyati mazmunini yangi elementlar bilan boyitilayotganidan dalolat beradi.

Mamlakatimizda islom moliyasi konstruksiyalarini qo'llashga nisbatan talab va qiziqish avvaldan mavjud. Tadbirkorlarning Prezident bilan har yillik uchrashuvlarida albatta shu masala kun tartibiga qo'yiladi. Islom moliyasi konstruksiyalari tovar va xizmatlar, ishlab chiqarish, taqsimlash va iste'mol qilinishiga bog'langan real bozor ichida amal qiladigan moliyadir. Ya'ni u real sektordan ajrab alohida yashamaydi. Shu bois islomiy moliya muassasalari mablag'ni ham olishda, ham berishda faqat real bozor bitimlari orqali ishlaydi. Masalan, savdo, ijara, sherikchilik kabi. Maqsad pulni quruq aylanishi emas, balki tovar va xizmat aylanmasi orqali ishlatish. Islomiy moliya adolatga asoslanadi. Adolat degani bozorda mavjud darajadan ortiq foyda marja talab qilib bo'lmaydi. Agar foyda bozor chegarasidan oshib ketsa, bu islomiy moliyada joiz emas [12] Toshkent shahri Mirzo Ulug'bek tumanida IT-parklar joylashgan hududda ingliz huquqi amal qiladigan maxsus hudud belgilab qo'yildi. Binobarin, mamlakatimizda huquqiy maydonda erk muxtoriyati milliy huquq tizimidagi erk muxtoriyatida turli huquq tizimlari doirasidagi erk muxtoriyati darajasiga o'sib yetdi. Bu esa o'z-o'zidan erk muxtoriyatini keng ma'noda talqin etish zaruriyatini taqozo etadi.

Erk muxtoriyati nafaqat subyektiv huquqlarni amalga oshirishda, balki subyektiv huquqlardan foydalanish bo'yicha huquq sohibini o'ziga o'zi taqiq qo'yishida, cheklashida ham namoyon bo'ladi. Subyektiv huquq egasini o'z huquqlarini o'zi cheklashi shartnoma munosabatlarida keng qo'llangan, masalan, badiiy gimnastika, sport gimnastikasi, figurali uchish, va boshqa shu kabi sport turlarida sportchi o'zini muayyan subyektiv shaxsiy huquqlarini amalga oshirishda tiyilib turish majburiyatini o'z zimmasiga olgan (masalan, turmushga chiqmaslik, homilador bo'lmaslik va hokazo). Bugungi kunda o'z huquqlarini o'zi chegaralashi o'z huquqlarini o'zi himoya qilish vositasi usuliga transformatsiya bo'ldi. Ayniqsa, firibgarlar internet tarmog'ida odamlarni aldab, ularning ishonchiga kirib nafaqat plastik kartadagi pullarni egallab olishi, balki o'sha plastik kartalar orqali o'zlariga onlayn kredit olib odamlarni chuv tushirayotgani holatlari avj olishi munosabati bilan o'zini onlayn kredit olish imkoniyatlarini cheklash taomillari joriy etildi. Bugungi kunda jismoniy shaxslarga ularning xabardorligisiz, kredit rasmiylashtirishni oldini olish uchun kreditga taqiq xizmatidan foydalanganlar soni O'zbekistonda 440 ming kishiga yetdi. Bu haqda kredit axborot-tahlil markazi xabar beradi [13]. Albatta, o'z huquqlarini o'zi cheklash taomilidan foydalanishda muayyan kafolatlar tizimi joriy etilmog'i lozim. Birinchidan, bu ixtiyoriy erkin ravishda amalga oshirilishi. Ikkinchidan, subyektiv huquq egasi o'zi xohlagan paytda ushbu taqiqni bekor qilish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim va uchinchidan, agarda o'zining muayyan huquqini amalga oshirishdan o'zini tiyib turish ayni paytda muayyan huquqlardan umuman voz kechishni anglatmasligi, avvaldan taqiq qo'yilgan holatda onlayn harakat garchi ixtiyoriy, erkin ravishda amalga oshirilgan bo'lsa ham, haqiqiy emas deb topilishi haqidagi pisandalar tizimi saqlanib qolmog'i lozim. Ayni paytda bu sohada qat'iy imperativ qoidalar borligini ham unutmaslik lozim. Masalan, sudga murojaat qilish huquqidan voz kechish, subyektiv huquq egasi tomonidan o'z huquqlarini o'zi cheklashi sifatida erk muxtoriyatini namoyon bo'lish xususiyatlaridan bo'lib hisoblanmaydi va yuridik jihatdan haqiqiy emas.

Erk muxtoriyatini fuqarolik huquqiy munosabatlarda namoyon bo'lish holatlaridan yana biri bo'lib, subyektni fuqarolik munosabatlarida o'z shaxsini ochmagan holda anonim tarzda foydalanishi hisoblanadi. Albatta, anonim ishtirokchilikning ayrim holatlari qonunlarda belgilab qo'yilgan. Masalan, FKning 1046-moddasi, 4-qismiga ko'ra, asar imzosiz anonim tarzda chop etilishi mumkin. Muallif xohlagan paytda o'z shaxsini ochiq, asar muallifi ekanligini da'vo qilishi mumkin. Turli tanlovlar, auksionlar, tenderlarda xolislikni ta'minlash uchun tanlov ishtirokchilari anonim tarzda yoki shartli belgi asosida qatnashishlari belgilab qo'yiladi. Bugungi kunda anonim ishtirokchilik ba'zi mamlakatlar fuqarolik qonunlarida belgilab qo'yilgan. Fuqarolik munosabatlarida anonim ishtirok etish ham bir tomondan erk muxtoriyatini o'ziga xos ko'rinishi bo'lsa, boshqa tomondan olganda anonim ishtirokchilarning huquqlarini himoya qilishni o'ziga xos vositasi bo'lib ham hisoblanadi. Huquq sohibi tomonidan o'z huquqlarini amalga oshirishini cheklashi yoxud fuqarolik munosabatlarida anonim ishtirok etish erk muxtoriyatini mustaqil konstruksiyalari sifatida FKda belgilab qo'yish lozim.

Albatta erk muxtoriyatini mutlaqlashtirish uni inson erkinligini eng yuqori oliy ko'rinishi sifatida baholash to'g'ri bo'lmagan bo'lar edi. Erkinlik har doim anglab yetilgan zaruriyat hisoblanadi, zaruriyat esa, anarxiya va o'zboshimchalik bilan chiqisha olmaydi. Shu sababli ham fuqarolik qonun hujjatlarida erk muxtoriyatini uning asosiy o'zak tamoyillaridan biri sifatida e'tirof etgan holatda uning muayyan chegaralarini ham yodda tutmoq lozim. Fuqarolik qonun hujjatlaridagi har bir imperativ norma erk muxtoriyati uchun qizil chiziq hisoblanadi. Erk muxtoriyatidagi dispozitiv normalar asosidagi tanlash huquqi ham ayni paytda imkoniyatlar cheksizligini anglatmaydi. Bu o'rinda yana bir holatga aniqlik kiritish lozim, erk muxtoriyati va fuqarolik qonun hujjatlarning imperativ normalari o'rtasidagi nisbat, shunchaki ijtimoiy normalar bilan individ mayl xohishi o'rtasidagi ziddiyat emas, har qanday ijtimoiy normalar, shu jumladan, huquqiy normalar kimningdir subyektiv istak xohishini huquqiy norma darajasiga ko'targan in'ikos emas, balki ijtimoiy zarurat tufayli ishlab chiqilgan, muayyan tartib taomillar jarayonida har tomondan puxta tekshirilgan va oxir oqibatda huquqiy norma darajasida namoyon bo'ladigan, huquqiy tartibga solish yukiga ega bo'lgan ijtimoiy munosabatlarni kishilar uchun samarali bo'lgan natijadorlikka yo'naltirilgan huquqiy ko'rsatmalar hisoblanadi. Albatta, erk muxtoriyatining chegaralari bo'yicha ilmiy adabiyotlarda yetarli darajada chuqur tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi erk muxtoriyati talqinini yangicha yondashuv asosida tahlil etish hisoblanadi. ushbu tahlilning asosiy postulatlarini quyidagilarda namoyon bo'ladi:

Birinchidan, erk muxtoriyati nafaqat jismoniy shaxslarga, balki yuridik shaxslarga ham hech qanday istisnalarsiz tegishlidir. Lokal korporativ huquqiy normalar u tijorat yuridik shaxslari yoki notijorat yuridik shaxslari tomonidan ishlab chiqilganidan qat'iy nazar erk muxtoriyati mahsulidir.

Ikkinchidan, erk muxtoriyati huquqiy plyuralizm asosida turli huquqiy tizimlar o'rtasida tanlash imkoniyatini ham taqdim etadi [14].

Uchinchidan, erk muxtoriyati tamoyili fuqarolik huquqini universal tamoyili bo'lishi sari dinamik jihatdan tadrijiy ravishda rivojlanayotgan "qonunda nimaiki taqiqlanmagan bo'lsa ruxsat beriladi" tamoyili bilan birgalikda, uyg'un amal qilayotganini ta'kidlash joiz. Biroq bu o'rinda qonunda taqiq mavjud emasligi vaqtinchalik bo'lishini ham unutmaslik lozim.

Va nihoyat, to'rtinchidan, erk muxtoriyati tamoyili FKda yagona tamoyil sifatida emas, balki bir nechta tamoyil uyg'unligi va tizimi sifatida (fuqarolik huquqi fuqarolik munosabati ishtirokchilari o'z xohishlariga ko'ra huquq va burchlarga ega bo'lishi o'z erklariga muvofiq shartnoma shartlarini dispozitivlik asosida belgilashga haqlidirlar, subyektlar qonun belgilab qo'ygan doirada o'zini o'zi huquqiy tartibga solish rejimini belgilab qo'yishga vakolatlidirlar va huquq subyektlari alohida holatlarda anonim tarzda fuqarolik munosabatlarda ishtirok etishlariga yo'l qo'yiladi va nihoyat

huquqlariga tajovuzni oldini olish uchun yoki boshqa manfaat taqozosiga ko'ra o'z huquqlarini cheklab qo'yish imkoniyatiga egadirlar.) amal qilishi lozim. Erk muxtoriyatini bunday talqin etish uning mohiyatini chuqurroq ochib berishga xizmat qiladi. Uni haqiqatda amal qilish doirasini qamrab olishga imkon beradi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash o'rinliki, FKning 1-moddasi talqinidagi erk muxtoriyati tor mazmuniga ega. Birinchidan, ishtirokchilar o'z xohishiga ko'ra fuqarolik huquqlari burchlariga ega bo'lish imkoniyati va qonun doirasida shartnoma shartlarini belgilashga bo'lgan imkoniyati erk muxtoriyati negizi sifatida talqin etiladi. Xalqaro xususiy huquqda bu qo'llaniladigan huquqni tanlash erkinligi sifatida namoyon bo'ladi. Sivilistikani ushbu talqini cheklangan xarakterga ega. Ko'p hollarda subyekt avvaldan belgilab qo'yilgan normalarni tanlaydi xolos.

IQTIBOSLAR/CHOCKI/REFERENCES:

1. Кант И. Основы положения метафизики нравов. Собрание сочинение Том IV Москва. 1994. 219 б.
2. Риль А. Введение в современной философии. / Энциклопедические библиотеки для самообразование. С. Петербург. 1904. 18 б.
3. Камю А. Бунтующий человек. Москва. 1990. 189 б.
4. Аванесов С.С. Автономное воле: Кант и Шопенгауэр о бесценности нравственного действие. <https://share.google/Mhirl9gpm9vo8L6NN>
5. Бахтин М.М. К философии поступкам. / Философия и социология. Наука и техника. Ежегодник. Москва. 1986. 86 б.
6. Аронсон Д.О. Свобода и принуждение. Кантовские обоснование понятие право. Москва. 2014. 8 б.
7. Raqobat muhitini yanada rivojlantirish va iqtisodiyotdagi davlat ishtirokini qisqartirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida <https://lex.uz/docs/4887654>.
8. Davlat huquqiy siyosatini amalga oshirishda adliya organlari va muassasalari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida <https://lex.uz/docs/4820060>.
9. O'zbekiston Respublikasining Qonuni "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi o'zbekiston Respublikasi qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida // <https://lex.uz/docs/2742233>
10. Loboda A.I. Avtonomiya voli, yee predely v sovremennom MChP, unifikatsiya v MChP. Leksiya. <https://share.google/fdx9OZ6rE0khXIZdz>
11. O'zbekiston Respublikasida yuridik ta'lim va ilm-fanni yanada isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni <https://lex.uz/docs/7864099>
12. Islomiy moliya real bozordan ajralmagan iqtisodiyot. Kun.uz. 22:06/10.10.2025.8249 <https://kun.uz/news/2025/10/10/islomiy-moliya-real-bozordan-ajralmagan-iqtisodiyot>.
13. Bankirs.uz 09.01.2026 yil 15:42.126
14. О.Окюлов. Правовое пространства Узбекистана. // Правда Востока, 22 августа 2024 года.

YURIST AXBOROTNOMASI

1-SON

ВЕСТНИК ЮРИСТА

HOMEPI 1

LAWYER HERALD

ISSUE 1

ISSN 2181-9416

2026-YIL